

Проф. Д-р Зоран Јовановски¹

Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“, Скопје

Проф. д-р Јадранка Денкова, Правен факултет, УГД-Штип

Трансформација на глобализираните односи и нејзиното влијание врз дипломатијата

Апстракт

Дипломатијата во суштина е концепт кој се занимава со односите, но во денешно време главно се зема предвид ефективностa на дипломатијата. Забрзувањето на времето води кон забрзување на самата дипломатија. Сега се обидува да биде пофлексибилна и способна да воспостави краткорочни односи со други актери за да постигне одредена цел. Како и државите тие денес треба да бидат повнимателни прилагодливи на промените и пред се брзи за да можат да ги предвидат постапките на другите. Така во глобализираниот свет не се манифестира пропаста на дипломатијата туку нејзината важност во новиот мултилатерален контекст. Нејзината сила се покажува токму во нејзината способност да разбере да ги отстрани бариерите за меѓународната трговија и да им обезбеди на сите засегнати страни глобална и култивирана перспектива.

¹ zoranjovanovski43@gmail.com

Клучни зборови: меѓународно право, меѓународни односи, дипломатија, меѓународни организации, глобализација.

Abstract

Diplomacy is essentially a concept that deals with relations, but nowadays the effectiveness of diplomacy is mainly taken into account. The acceleration of time leads to the acceleration of diplomacy itself. He is now trying to be more flexible and able to establish short-term relationships with other actors to achieve a certain goal. Like nations today, they need to be more vigilant, adaptable to change, and, above all, quick to anticipate the actions of others. Thus, in the globalized world, it is not the collapse of diplomacy that is manifested, but its importance in the new multilateral context. Its strength is demonstrated precisely in its ability to understand, remove barriers to international trade, and provide all stakeholders with a global and cultured perspective.

Keywords: international law, international relations, diplomacy, international organizations, globalization.

Вовед

Поради влијанието на глобализацијата врз дипломатијата често се споменува проширување на нејзините функции процедури и актери. Постои глобализација на меѓународните односи и интернационализација на областите на националната политика. Секој глобален проблем бара глобално решение кое влијае на улогата на дипломатот кој на тој начин станува таканаречен менаџер на глобализацијата. Тој мора да биде способен да одговори на проблемите на глобалната заедница. Тие вклучуваат разоружување, борба против тероризмот, криминалот и дрогата, заштитата на човековите права, спречувањето на климатските промени, промовирањето на одржливиот развој, спречувањето конфликти, одржувањето на мирот, воспоставувањето мир, спроведувањето на мирот, развојната соработка или олеснувањето на трговијата итн. Дипломати во суштина работат на создавање глобално јавно добро. проблемот со работа на било што во дует и создавање на глобално решение е фактот што ниту развиените земји ниту поединци не можат да се договорат заедно. По 11 септември 2001 година, почнаа да се појавуваат несогласувања меѓу традиционалните сојузници од европската и американската страна. Тие се разликуваат во основните прашања за функционирањето на целиот меѓународен систем. Во САД преовладуваше претпоставката за американската уникатност, а во Европа преовладуваше вестфалската перцепција за државата како суверен и рамноправен играч. Пример за разновиден пристап е големата разлика помеѓу трансатлантниот пристап кон меѓународното право, меѓународните организации и самата мултилатерална дипломатија. Неконзистентноста меѓу таквите блиски културни ентитети доведува до големи сомнежи за постигнување единство меѓу различните култури и заедници.

За да се најде решение потребна е креативност и способност да се анализира сложеноста на ситуацијата. Тука се манифестираат вештините на дипломатот.

Одлуките ги носат сите актери иако дипломатите првенствено ги претставуваат државите и нивните влади. Дипломатијата во основа зависи од односите меѓу владата и бизнисот и од владините и непрофитните организации. Меѓу дипломатијата на државните актери и таканаречената дипломатија на недржавните актери која почнува да се формира со цел да ги заштити нејзините интереси, може да дојде до взаемно корисна коегзистенција. Накратко дипломатијата ги прошири своите хоризонти на соработка комуникација и интеракција.

Иако дипломатијата постојано се прилагодува на новонастанатата ситуација нејзиното темпо на прилагодување кон новите услови на мултиполарноста на 21 век е недоволно и бавно. Допрва треба да се одговори на многу прашања кои се однесуваат на процедурите и самата методологија. Треба да се земе предвид и промената на концептот и полето на дипломатијата како такви бидејќи квалификациите и очекувањата во извршувањето на позицијата на дипломатот значително се променија. Ова е поврзано со промената на барањата за знаење, персоналот на странската служба, владините агенции итн.

1. Технолошки развој

Глобалната меѓузависност се манифестираше за време на Индустриската револуција и моментално се интензивира. Технолошкиот развој доведе до зголемување на брзината на дипломатските процеси и извршувањето на дипломатските функции, истовремено поставувајќи го прашањето за потребата од самата дипломатија.² Од една страна помалку амбасади би можеле да бидат поефикасни за повеќето држави. Од друга страна нивното отсуство може да доведе до поголема неизвесност кога личниот контакт никогаш не може целосно да се замени со електронски. Технологијата го отвора трансферот на знаење и информации и заедно со глобализацијата води до поголема меѓузависност. Повеќе не е можно да се држи протоколот на информации под одредена хиерархиска и монополска контрола. Традиционалната централна власт исчезнува и се заменува со формален авторитет и општата потреба за хоризонтални односи во современиот свет денес.³ Се е меѓусебно поврзано преку нови начини на комуникација. Комуникацијата и информациите како најважни столбови на дипломатијата сега се фундаментално променети преку процесот на дигитализација. Денес дипломатите се електронски поврзани и во својата канцеларија и со своите колеги ширум светот, при што брзо добиваат важни информации. Покрај тоа интернетот обезбедува пристап до огромен број други информации од кои дипломатите мора внимателно да изберат и да ги стават во подлабок контекст. Важно е да се додаде дека комуникацијата значително е забрзана во самите министерства за надворешни работи.

² PIGMAN, G. (2010) *Contemporary diplomacy: representation and communication in a globalized world*. Cambridge: Polity.

³ SUCHARIPA, E. (2002). *21st Century Diplomacy*. The Future of Diplomacy Discussion Papers. Diplomatic Academy of Vienna, Austria.

Телекомуникациската технологија доведе до поголемо зголемување на моќта и досегот на медиумите. Што се однесува до медиумите и нивниот однос со дипломатијата јасно е дека медиумите и дипломатијата се меѓусебно зависни и содејствуваат.⁴ Тие не се спротивставуваат еден на друг како што понекогаш изгледа. Медиумите се еден од важните извори на информации за дипломатите и обратно. Така технолошкиот развој го промени и начинот и местата каде што се формира дипломатијата на дневна основа.

Секако пристапот до информации нема само позитивни страни туку има и нови предизвици и безбедносни закани. Примери се дипломатски состаноци и конференции, кои често се соочуваат со несакан број учесници или слушатели. Друг проблем е хакирањето на електронските податоци на министерството или електронските адреси од различни причини што предизвикува реакција на поголема безбедност на податоците итн. Се појавуваат нови закани за сајбер напади на кои дипломатијата мора да може да одговори. Што се однесува до дипломатската кореспонденција се појави нов вид шпионска закана за интересите на државата. Зголемената меѓусебна поврзаност на министерствата и зависноста од високата технологија создава на различни начини, владини и дипломатски структури како цел што може да биде нападната и да предизвика вооружен конфликт, револуција, па дури и војна.⁵

Дипломатското сигнализирање на тој начин добива поширок аудиториум и во исто време поголема одговорност кон јавното мислење не само во една држава туку и во целиот свет. Во иднина дипломатијата секако ќе се повеќе се вклучува во глобалното општество. Интеракцијата со глобалното општество ќе стане директен дел од дипломатијата. Дипломатските процедури се на работ на трансформација. Како што се забрза размената на информации и комуникација тоа го намали и времето кое често е потребно во дипломатијата. Се разбира забрзувањето на стекнувањето и обработката на информациите води до побрз процес на донесување одлуки.

Дипломатите се оние кои креираат анализи и даваат препораки до владата на својата земја по кои можат да дејствуваат. Најважни се вештините на дипломатот. Човечкиот фактор не може целосно да се замени со информатичката технологија. Дипломатско вмрежување искуство контрола и механизам за повратна информација се важни

⁴ SUCHARIPA, E. (2002). *21st Century Diplomacy*. The Future of Diplomacy Discussion Papers. Diplomatic Academy of Vienna, Austria.

⁵ PIGMAN, G. (2010) *Contemporary diplomacy: representation and communication in a globalized world*. Cambridge: Polity.

карактеристики на дипломатските процедури кои сепак ќе бидат важни иако можеби не се најефикасни и најбрзи.

Просторот на државата како на територијален така и на сајбер простор обично се преминува било физички или виртуелно. Односот меѓу граѓанинот и територијата на една држава е поткопана од сајбер-просторот. Има проблем не само за концептот на државен суверенитет, туку и за дипломатијата. Дипломатијата треба да служи како механизам за одржување на официјални односи меѓу државата и странските субјекти. Суверенитетот на одделни држави опаѓа што може да се види во ЕУ и НАФТА.⁶

Дипломатските процедури и методи постепено ќе се менуваат како одговор на овие промени. Прашањето може да се гледа од различни и контрадикторни перспективи. Сепак веројатно е дека дипломатијата ќе биде збогатена наместо потисната од ИТ технологијата.

Како и во минатото благодарение на пронајдокот на печатењето книги, телеграфот, новите транспортни средства, радио и телевизија, дипломатијата сега е трансформирана преку сателитски комуникации. Што се однесува до комуникациската револуција преку развојот на современите технологии меѓународните преговори значително се променија и ексклузивната позиција на државните претставници на меѓународните конференции е намалена во корист на голем број други актери.

Современите комуникациски и информатички технологии ги поедноставуваат можностите за добивање информации кои навреме стигнуваат до владата и стануваат општо достапни за јавноста. Официјалната документација на владите и меѓународните организации се објавува преку Интернет.

Во врска со ова дипломатите добиваат повеќе време и простор за воспоставување и одржување лични контакти кои се клучни и незаменливи со информатичката технологија. Благодарение на информатичката технологија механизмот на меѓународните односи и меѓународната организација може да стане потранспарентен, флексибилен и ветувачки, легитимен и одговорен.

⁶ MELISSEN, J. (1999). *Innovation in diplomatic practice*. McMillan Press.

2. Трансформација на меѓународниот поредок

Со крајот на Студената војна и биполарниот поредок се наметна прашањето каков ќе биде новиот поредок на светот. Имаше две можности - или унилатерализам или мултилатерализам. И двете опции имаат традиција на релативно краткотрајно траење. Во раните 1990-ти, се појави гледиштето дека Соединетите Американски Држави (САД) станаа единствената земја што одигра одлучувачка улога во секој конфликт со оглед на нивната предност во војската, дипломатијата, политиката и економијата.⁸⁹ Ниту една друга земја не можеше да се натпреварува со нив. Сепак САД забележаа постепен пад особено во економијата на регионот што влијаеше на нивните понатамошни предности во однос на другите. Иако повеќе од 20 години по крајот на Студената војна тие можеа да си дозволат да застанат на едната страна од повеќето воени конфликти нивната економија ослабе. Нивниот долг постојано расте од почетокот на 1990-тите. Моментално е една од најзадолжените земји во светот. Се уште не се појавила нова суперсила споредлива со суперсила како САД. Од друга страна излегува дека ни суперсилата не е целосно слободна и независна во своите постапки. Што се однесува до воената моќ, излегува дека единствените можни војни што САД и нивните сојузници можат да ги добијат денес се војни против послаба држава со мала јавна поддршка.⁹⁰ Во моментот сигурно е дека „политиката на суперсилите го префрла својот фокус од потенцијална конфронтација на моќта кон мултилатерални преговори и управување со периферни конфликти или негативци.“ Од една страна развиените земји како Западна Европа, САД и Јапонија, заедно со Русија и Кина во моментот плуралистичка безбедносна заедница во која можноста за светска војна е значително намалена.

По 11 септември 2001 година почна да преовладува ставот дека светскиот поредок веќе се променил од униполарен во мултиполарен. Но не може да се одреди точната година на промената на поредокот бидејќи сепак влијателен дел од теоретичарите на меѓународните односи (неорелистите) тврдат дека САД ја имаат најголемата велесила досега и немаат конкурент. Јасно е само дека односите меѓу различните земји се економски повеќе меѓусебно поврзани што доведува до поголема политичка и воена меѓусебна поврзаност. Тие стануваат меѓусебно зависни.

Сепак крајот на биполарноста и појавата на мултиполарен свет почна да се дискутира во доцните 1960-ти. Промената на системот на меѓународни односи автоматски се поврза со промената на билатералната дипломатија. Создадена е таканаречената нова

дипломатија⁷ која беше многу помултилатерална и на тој начин во склад со сегашноста. Во споредба со претходната дипломатија новата дипломатија се повеќе излегуваше од очите на јавноста. Односите со јавноста добија влијание и беа генерално земени предвид. Тајните владини состаноци, тајно номинираните политички кандидати и слично беа горе-долу минато.

Различни конференции и состаноци во ОН, кои имаат мултилатерални начини од парламентарна демократска природа се користат почесто за решавање на прашањата за меѓународните односи.⁸ Примери се парламентарниот стил на јавно говорење директниот говор и гласањето во телата на ОН. Меѓутоа проблематичното прашање е легитимитетот што им се припишува на граѓаните на сите земји-членки на самите мултилатерални организации. Поради оваа причина повеќето меѓународни организации не можат да се опишат како директно демократски. Меѓународните организации добија поголемо влијание со одредени флукуации.

Освен тоа почнаа почесто да се одржуваат самити на шефови на држави на кои заеднички се разговараше за прашања од меѓународната политика. Повеќе внимание беше посветено на подлабока и повнимателна подготовка во формирањето мислења и добивање поддршка на пониско ниво. Тоа доведе до поголема меѓусебна поврзаност и воспоставување поблиски контакти меѓу државите. Владите полека се свртеа само кон ОН, како алатка на дипломатијата

Промените во светскиот поредок ги имаат следните карактеристики.⁹ Моќта не е централизирана туку распределена меѓу повеќе актери. Постои рамнотежа на моќта на суперсилите во однос на претходната потрага по моќ на суперсилите. Големите сили се изложени на контекст на хиерархиски систем каде што хиерархијата на нациите не се применува и затоа постои мултиполарна поделба во системот на меѓународни односи. Други знаци на промена го вклучуваат брзото зголемување на бројот на суперсили и други актери кои комуницираат и меѓу кои конкуренцијата е засилена. Една од причините зошто државите постепено се откажуваат од дел од својот суверенитет е соработката со другите со цел да добијат предност и да успеат во многу конкурентна средина.

⁷ CRABB, C. (1968) *Nations in a multipolar world*. New York : Harper & Row.

⁸ MULDOON, J., FAGOT AVIEL, J. REITANO, R., SULLIVAN, E. (2011) *The new dynamics of multilateralism. Diplomacy, International Organization and Global Governance*. Westview Press.

⁹ KEGLEY CH., JR., RAYMOND G. (1994) *A multipolar peace? Great-power politics in the twenty-first century*. New York: St. Martin's Press.

3. Глобализација и меѓузависност

Во 1990-тите, мејнстрим науката и јавното мислење почнаа да реагираат на распаѓањето на силните врски помеѓу организацијата, средствата за насилство, производството, дистрибуцијата, комуникацијата и образованието. Последователно особено на рамнотежата на моќта. Крајот на нуклеарното заплашување и залудноста на нуклеарната војна значеше и крај на Вестфалскиот систем.

Меѓународната заедница во моментот е принудена да одговори на глобализираните проблеми. Државите се повеќе се свесни за потребата од соработка со другите без разлика дали се против нешто или за нешто.¹⁰ Технолошки развој намалување на растојанието меѓу луѓето и проблемите во друг дел од светот „забрзување“ на текот на времето забрзување на меѓународната преговарачки процедури итн. до појава на таканареченото правило 4И, кое содржи тесна меѓусебна поврзаност и взаемна меѓузависност на државите и другите актери. Поточно станува збор за интернационализација, интеграција, индивидуализација и информатизација.

Според правилото регионалните проблеми или локалните конфликти се како резултат на тоа дел од глобалните проблеми за кои мора да се најде глобално решение. Тие не можат да се решат самостојно и без оглед на другите делови. Се промени и решението на проблемот преку дипломатија. Традиционалната билатерална дипломатија постепено се најде во тесно бидејќи не можеше доволно да одговори на новата форма на меѓународни односи. До израз дојде мултилатералната и полилатералната дипломатија каде одлучувачка е соработката во меѓусебните преговори.

Глобалните текови на богатство и информации ги уништуваат границите на националните држави од кои многу се создадени дури по Првата светска војна. Промената на светскиот поредок беше и последица и причина за поблиска меѓусебна поврзаност и појава на глобализација. Јасна и едноставна дефиниција за глобализацијата не е достапна и веројатно никогаш нема да биде. Глобализацијата е „инхерентно сложена и разновидна во најмалку три основни сфери - економска, социјална и политичка.“ Економската димензија на глобализацијата досега е меѓусебно најповрзана како на пример политичката димензија. Овој дел веројатно ќе продолжи да ја игра најважната улога во иднина бидејќи сите други области од животот на човекот се засегнати преку

¹⁰ Исто.

економијата. Односите меѓу капиталистичките држави од развиениот свет се смируваат главно поради интернационализацијата на националните економии.

Економската меѓусебна поврзаност и зависност се повеќе покажуваат колку е навистина мал светот. Интензивниот процес на интернационализација на економскиот живот кој ги надминува границите на националните држави е објективен факт што го поддржува концептот на глобалната меѓузависност во денешниот свет. Во економското поле на глобализацијата постепено се менуваат законите на конфликтот кои последователно се карактеризираат со зголемување на конкуренцијата и промена на правилата со кои секој ќе треба да се справи.

Комплексноста на сегашниот светски поредок укажува на моќта на глобализацијата. Меѓутоа самиот концепт на глобализација се разликува во зависност од тоа како некој ја разбира - односно позитивно или негативно. Што се однесува до светската економија глобализацијата е позитивна појава која овозможува и материјална и духовна размена меѓу различни општества. Се уште нема општа согласност за концептот на глобализација. Причината е неможноста на луѓето да ја предвидат иднината.

Не е јасно каков ќе биде светот во иднина. Има безброј сценарија. Од една страна поголемата меѓусебна поврзаност може да доведе до стабилен и разновиден свет на либерални демократии и капитализам. Од друга страна може да се создаде прилично нестабилен свет создаден врз основа на продлабочување на нееднаквоста и разликата. Така различноста на актери или ќе доведе до стабилно или нестабилно уредување. Овој заклучок може да биде критичен бидејќи изгледа многу алиби. Сепак заклучокот се обидува да ги земе предвид спротивставените ставови и остава на сите со кој заклучок се согласуваат. Затоа е објективно резиме и затоа многу вредно.

Новите проблеми и новите актери покажуваат дека сегашниот меѓународен систем е несоодветен и не може да одговори на новите прашања во врска со меѓународните односи. Денешното меѓународно владеење е соочено со барањето за поефикасен и подговорен систем на управување. Од либерална гледна точка најголемиот проблем е доминантната улога на државите или државно-центрираниот систем на меѓународни институции на чело со ОН. Ова не ја отсликува моменталната ситуација каде што на сцената веќе има нови и многу посилни актери. Примери се транснационалните корпорации непрофитните организации итн. Комплексноста на структурата на управување е инхерентно полна со збунувачки и променливи врски. Ова се разбира ја намалува легитимноста на целиот меѓународен систем на управување кој последователно се става под притисок да реформирање на сегашниот светски поредок.

Технолошките социјалните и културните промени треба да се рефлектираат во новосозданиот аранжман. Транспортните и комуникациските технологии го забрзаа транспортот на стоки, пари, луѓе и информации, а со тоа ги намалија нивните трошоци. Сето ова доведе и продолжува да води заедно со плуралноста на актери во управувањето со меѓународните односи и некоординирањето на меѓудржавните политики до постојано создавање и исчезнување на хетерархискиот светски поредок,¹¹ кој влијае не само на глобалната економија, но други области. Пример е создавањето на заеднички стандарди како што се глобално владеење добро владеење или одговорност за заштита каде што може да се забележи промена во односот меѓу граѓанинот и државата во глобализиран и меѓусебно зависен свет.

Хетерархискиот светски поредок може да се дефинира како коегзистенција на држави меѓувладини организации и невладини организации кои настојуваат да ги решат проблемите на различни начини и да обезбедат глобално јавно добро. Вредностите на различните општества во хетерархиски поредок повеќе не се распоредени хиерархиски но хоризонтално. Ова води кон еден вид хетероархија на човечкото општество. Ова се влошува со технолошката револуција но без доволна адаптација на самиот човек. Причината е веројатно човечката неспособност духовно и интелектуално да го искористи целосниот потенцијал на технолошкиот напредок кој им се нуди и на многу начини моментално го надминува. Што се однесува до очекуваниот развој тогаш постои многу реална можност 21 век да биде век на глобализација век на новиот свет.

Да се објасни моменталната ситуација во врска со нормативните идеи кои предлагаа решенија за глобалните проблеми како и напорот за решавање на идните проблеми доведе до создавање и последователна употреба на терминот глобално управување. Дефиницијата на Розенау е концизна велејќи дека глобалното управување е систем на управување на сите нивоа од семејството до меѓународните организации а неговата имплементација има транснационални импликации.¹² Еден од главните проблеми со глобалното владеење воопшто може да биде недостатокот на глобален авторитет . Меѓутоа системите на правила како што се меѓународните режими, стандарди, правила и институции јасно покажуваат дека глобалните перформанси на владата не мора нужно да бидат обезбедени и водени од некоја глобална и централна власт.

¹¹ MULDOON, J., FAGOT AVIEL, J. REITANO, R., SULLIVAN, E. (2011) *The new dynamics of multilateralism. Diplomacy, International Organization and Global Governance*. Westview Press.

¹² COOPER, A. HOCKING, B. MALEY, W. (2008) *Global governance and diplomacy: worlds apart?* New York : Palgrave Macmillan.

Глобалното управување е многу динамичен процес и широк концепт кој почнува повеќе да ја зема предвид важноста на новите актери и различноста на тематските области со нив. Во самите ОН, ставовите се сменија од крајот на Студената војна. Според либералистите како Џејмс Розенау, ОН и националните држави се само еден од многуте други актери кои реагираат флексибилно на новите ситуации и предизвикуваат глобално владеење. Државите ги губат ресурсите на својот авторитет и стануваат еден од многуте актери што доведува до меѓународни односи засновани ниту на анархија ниту на хиерархија.

Глобалното владеење не е негативен аспект на самата дипломатија. Напроти тој го нагласува преговарачкиот процес на различни нивоа не само што промовира хиерархиски систем и помага да се создадат таканаречени мрежи.¹³ Ова се во основа клучни карактеристики на дипломатијата, па оттука и мултилатералната дипломатија. Промовирањето на мултилатерализмот помага да се создадат форми на интернационализирано владеење и генерално нов меѓународен систем кој би ги исполнил барањата на денешницата.

Најефективното решение за глобалното владеење би било да се создаде светска држава. Меѓутоа ваквото решение не е генерално пожелно и затоа не е изводливо во реалноста. Според тоа по крајот на Студената војна постои само можност за глобална хегемонска контрола или контрола без светска влада. Тековните меѓународни постапки се карактеризираат со комбинација на двете опции. Оваа состојба е веројатно само привремена односно додека не се реши каков меѓународен систем се прифаќа. Односно дали преовладува мултиполарен или униполарен светски поредок.

Во 21 век веројатно ќе се создаде избалансиран повеќеслоен хиперкомплексен социо-културен систем кој веќе ќе го одразува своето време и ќе може соодветно да одговори на новите проблеми. Досега недостатокот на институционална и нормативна регулатива вредносни принципи и непропорционален технолошки напредок е најголемиот извор на проблеми и конфликти во светот. Поради оваа причина, 21 век со право се нарекува многу нестабилен дел од човечката историја. Првата промена во нашата историја може да се види во промената на меѓународниот поредок на светот.

¹³ COOPER, A. HOCKING, B. MALEY, W. (2008) *Global governance and diplomacy: worlds apart?* New York : Palgrave Macmillan.

4. Трансформација на актерите

Новите закани и новите облици на војна придонесоа да се создаде нов начин на дипломатија кој денес може да одговори на најчестите видови национални конфликти - етнички, политички и граѓански војни. Глобализацијата и меѓузависноста значат дека националните борби често се интернационализираат што вклучува и други актери во меѓународните односи во нивниот конфликт. Зголемувањето на бројот на актери во меѓународните односи е многу тесно поврзано со зголемувањето на мултиполарноста. Бројот на актери во меѓународните преговори се проширува веќе подолго време.

Суверените држави сè уште се сметаат за најважни актери во меѓународните односи и дипломатијата. Сепак тие не се единствените актери. Се поголем е бројот на меѓународни организации со голем број земји-членки кои ја поддржуваат агендата на организацијата. Тоа се економски, социјални, еколошки или безбедносни прашања кои влијаат не само на надворешната, туку и на внатрешната политика на земјата-членка. Дури и сојузните држави успеаја да го задржат темпото и да станат активни играчи на меѓународната сцена. Различни регионални групи исто така добиваат на значење бидејќи ги преминуваат националните граници. Како и сојузните држави тие на многу начини може да се сметаат за поефикасен начин за управување со општеството.

Втората светска војна може да се смета за пресвртница при што меѓународните владини организации се приклучуваат на светот на светската сцена како уште еден клучен играч во меѓународните односи. Дополнително во текот на 1990-тите беа формирани различни регионални соработнички заедници со чија помош функционираат меѓународни владини организации во регионите во светот. Обединетите нации се една од најважните меѓународни владини организации. Поради промените во светот бројот на самите држави значително порасна што јасно може да се види во ОН. Во моментот ОН има околу 4 пати повеќе земји членки отколку кога беа основани.

Промената на меѓусебните односи се одрази и во меѓународното право. Предмет на меѓународното право веќе не се исклучиво суверени држави туку и меѓународни организации и други субјекти. Затоа бројот на актери се прошири за да ги вклучи меѓународните невладини организации. Во моментот тие имаат добиено важна позиција и се дел од меѓународните, а честопати и дипломатските преговори. На меѓународните конференции тие ги имаат истите функции како и дипломатите кои ја претставуваат

надворешната политика на групата. Тие ги претставуваат заедничките ставови на меѓународните движења кои се составени од држави и поединци.

Тие се почитувани од другите актери, што им дава одреден легитимитет да дејствуваат како независен актер во меѓународните односи.

Всушност невозможно е да се замисли непостоењето и отсуството на дадените актери особено на невладините организации, во решавањето на тековните човекови права, развојот, животната средина, одржливите политики.¹⁴ Тие станаа важен и суштински дел од меѓународната политика и неговото формирање во сите области. Без нив на меѓународната заедница би и било многу тешко да се соочи со предизвиците на глобализацијата. Тоа носи поинаква перспектива за решавање на одреден проблем што може да биде поуспешно.

Меѓу начините да се добие превласт во преговорите тие користат кампањи за активирање на јавното мислење како и граѓански протести, демонстрации или бојкот. Од големиот број невладини организации кои имаат збор во меѓународните прашања неопходно е да се земат предвид на пример, институциите како што се Црвениот крст, Amnesty International, Médecins sans Frontières, Greenpeace, Human Rights Watch, Transparency International или религиозните организации итн. тие играат една од клучните улоги во мултилатералниот дипломатски процес што се должи на непристрасноста и независноста како хуманитарен чинител.¹⁵ Од суштинско значење е да се задржи непристрасноста.

Меѓу новите актери во меѓународните односи се и мултинационалните компании кои добија на значење поради глобализацијата на меѓународната трговија и економската дипломатија. Трговските врски активно ги преминуваат границите меѓу државите што е потпомогнато од технолошкиот развој. Иако нивниот промет значително го надминува БДП на некои земји тие сега мора да одговорат на новите правила мерки или стандарди создадени од меѓународните организации. Понатаму тие мора да ја земат предвид големата важност на јавното мислење и медиумите во нивните стратегии за да не настрада нивната социјална репутација.

Други актери кои се обидуваат да стекнат влијание на меѓународно поле се на пример, претставници на законодавниот дом, членови на странски парламентарни комисии како

¹⁴ SUCHARIPA, E. (2002). *21st Century Diplomacy. The Future of Diplomacy Discussion Papers*. Diplomatic Academy of Vienna, Austria.

¹⁵ MULDOON, J., FAGOT AVIEL, J. REITANO, R., SULLIVAN, E. (2011) *The new dynamics of multilateralism. Diplomacy, International Organization and Global Governance*. Westview Press.

и претставници на локалните власти како што се големите градови или региони. Секој од овие актери има свој концепт и перспектива што се обидува да ги спроведе преку своите вработени.

Трансформацијата на актерите на меѓународните односи е поврзана и со трансформацијата на меѓусебните односи меѓу нив и појавата на нови категорични рамки. Традиционалните категории Исток и Запад го изгубија своето значење со крајот на Студената војна. Постепено се појавија нови категории како Север и Југ, богати наспроти сиромашни, вклученост наспроти исклучување од глобализацијата добро владееше наспроти недемократски и диктаторски режими итн.¹⁶

Сето ова има ефект на промена на интеракцијата меѓу новите актери во меѓународните односи. Меѓусебно поврзаните актери се иницијатори на различни акции, на кои тие последователно реагираат. На некој начин тие всушност и даваат на дипломатијата поголем легитимитет. И невладините и меѓународните деловни компании често работат на демократска основа и го претставуваат меѓународното граѓанско општество и ја препознаваат на пример корпоративната општествена одговорност.

Во моментот дипломатијата повеќе не функционира само на билатерално или мултилатерално ниво. Дополнително благодарение на новите актери се додава и нивото на полилатерална - меѓу државите и другите актери. Полилатералната дипломатија е дефинирана како управување со односите меѓу официјалните субјекти (држави, федерации на држави и меѓународни владини организации) и неформалните недржавни актери кои иако не се признати како суверени субјекти се систематски поврзани со официјалните субјекти преку комуникација, известување, преговарање и застапување.¹⁷

Ова води кон проширување на дипломатските односи. Со текот на времето нивната важност и независност од државата може да се зголеми што повторно го намалува монополот на државата врз надворешните работи. Можно е да си ги остварат странските интереси без помош или знаење на државата. Тие ќе креираат своја надворешна политика, која патем многу од нив веќе ја имаат. Тие во основа користат дипломатски вештини за водење надворешна политика.

Во постмодерната ера дипломатијата станува професија каде што е можно да се промовираат интересите не само на државата туку и на меѓународните организации,

¹⁶ SUCHARIPA, E. (2002). *21st Century Diplomacy. The Future of Diplomacy Discussion Papers*. Diplomatic Academy of Vienna, Austria.

¹⁷ MULDOON, J., FAGOT AVIEL, J. REITANO, R., SULLIVAN, E. (2011) *The new dynamics of multilateralism. Diplomacy, International Organization and Global Governance*. Westview Press.

невладините организации, компаниите, спортските федерации, верските организации и другите субјекти кои дејствуваат на меѓународно ниво.¹⁸ Трансформацијата на актерите е многу тесно поврзан концептот на повеќенасочна дипломатија, за кој подетално се зборува во следниот дел.

5. Трансформација на дипломатијата и нејзините процеси

Дипломатијата постојано се развива и се менува во согласност со природната трансформација на меѓународната заедница така што таа е секогаш остварлива.¹⁹ Различните периоди ја гледаат дипломатијата од друга перспектива со акцент на улогата на државата во заедницата. Во повеќето случаи пак се прави разлика помеѓу надворешната политика односно стратегијата на државите и нејзината перцепција за светот и дипломатијата, односно практичното спроведување на надворешната политика. Во 20 век, употребата на конференциска дипломатија и мултилатерални преговори се проширија. Некои влади ја водат својата надворешна политика без користење на дипломатски услуги, туку преку трансвладини односи. Тоа се на пример трговските односи специјализираните конференции на владини претставници итн.

Идејата за дипломатија ја следи потребата да се комуницира да се одржува контакт и да се преговара со други држави или меѓународни актери. Дипломатијата може да се дефинира на многу начини. Пред се таа е институција каде што многу дипломатски принципи се институционализирани со текот на времето и создаде меѓународно право. Најважна е нивната кодификација во Виенската конвенција за дипломатски и конзуларни односи. Понатаму дипломатијата е стил на однесување што се користи во различни области од општествениот живот и кој се користи не само од државните претставници туку и од други луѓе - како како бизнисмени, функционери итн.

Три револуции имаа најголемо влијание врз новата постмодерна дипломатија: прво зголемувањето на бројот на актери и кругот на интереси, второ демократизацијата на општеството и влијанието на јавното мислење и на крајот, трето револуцијата во комуникациите. Од Втората светска војна светот на дипломатијата се промени на три начини.²⁰ Прво, тој се претвори во провокативни дипломатски активности -

¹⁸ SUCHARIPA, E. (2002). *21st Century Diplomacy. The Future of Diplomacy Discussion Papers*. Diplomatic Academy of Vienna, Austria.

¹⁹ LEGUEY-FEILLEUX, (2009) Jean-Robert. *The Dynamics of diplomacy*. Boulder: Lynne Rienner.

²⁰ COOPER, A. HOCKING, B. MALEY, W. (2008) *Global governance and diplomacy: worlds apart?* New York : Palgrave Macmillan.

билатерални, регионални и глобални. Второ го промени својот домен и опсег во многу широк опсег на активности. На крајот, дипломатијата се претвори во бројот и видот на актери во меѓународните односи.

Дипломатијата е средство за водење на надворешната политика било на државата, меѓународните организации, невладините организации или транснационалните корпорации. Секој од новите актери во меѓународните односи и дипломатијата има таканаречена надворешна политика која се обидува да ја промовира преку своите претставници во мултилатералните преговори. Ова ја менува природата на содржината на меѓународните и дипломатските преговори. Дополнително се развиваат нови концепти кои водат до промена во самата дипломатија. Пример за еден од новите пристапи кон дипломатијата е таканаречената мега дипломатија.²¹

Значајна промена во меѓународните односи е зголемувањето на сложеноста што дава поголем степен на влијание на недржавните актери, а со тоа и поголема потреба за координација на официјалните дипломатски агенти. Според R. P. Barston,²² споредено со минатото кога во дипломатијата доминираа политичките прашања сега економските прашања добиваат на значење.

Имаше повеќе актери во меѓународните односи, особено голем број невладини меѓународни организации. Границата меѓу домашните и меѓународните е измиена, па затоа е многу тешко јасно да се поделат меѓу нив.

Генерално барањата за позицијата дипломат се проширија од традиционално претставување, информирање, преговарање, заштита, откривање до понова поддршка, активна помош, повратни информации, услуга и особено управување.

Напредниот дипломатски систем се карактеризира со редовни состаноци на сите членки општо прифатен механизам за комуникација и преговарање развиено меѓународно право и конвенции кои се однесуваат на дипломатските стандарди и заштита.

Сепак модерната дипломатија не беше претежно поликултурна и ненетноцентрична.

Така во глобализираниот свет не се манифестира пропаста на дипломатијата туку нејзината важност во новиот мултилатерален контекст. Неговата сила се покажува токму во нејзината способност да разбере, да ги отстрани бариерите за меѓународната трговија и да им обезбеди на сите засегнати страни глобална и култивирана перспектива.

²¹ KHANA, P. (2011) *How to run the world. Charting a course to the next renaissance*. Random House: New York.

²² BARSTON, R P. (2006) *Modern diplomacy*. Harlow: Pearson Longman.

Поради влијанието на глобализацијата врз дипломатијата често се споменува проширување на нејзините функции процедури и актери. Постои глобализација на меѓународните односи и интернационализација на областите на националната политика. Секој глобален проблем бара глобално решение кое влијае на улогата на дипломатот кој на тој начин станува таканаречен менаџер на глобализацијата. Тој мора да биде способен да одговори на проблемите на глобалната заедница. Тие вклучуваат разоружување борба против тероризмот, криминалот и дрогата, заштитата на човековите права, спречувањето на климатските промени, промовирањето на одржливиот развој, спречувањето конфликти, одржувањето на мирот, воспоставувањето мир, спроведувањето на мирот, развојната соработка или олеснувањето на трговијата итн. Дипломати во суштина работат на создавање глобално јавно добро.

Проблемот со работа на било што во дует и создавање на глобално решение е фактот што ниту развиените земји ниту поединци не можат да се договорат заедно. По 11 септември 2001 година почнаа да се појавуваат несогласувања меѓу традиционалните сојузници од европската и американската страна. Тие се разликуваат во основните прашања за функционирањето на целиот меѓународен систем. Во САД преовладуваше претпоставката за американската уникатност а во Европа преовладуваше вестфалската перцепција за државата како суверен и рамноправен играч. Пример за разновиден пристап е големата разлика помеѓу трансатлантниот пристап кон меѓународното право, меѓународните организации и самата мултилатерална дипломатија. Неконзистентноста меѓу таквите блиски културни ентитети доведува до големи сомнежи за постигнување единство меѓу различните култури и заедници.

За да се најде решение потребна е креативност и способност да се анализира сложеноста на ситуацијата.²³ Тука се манифестираат вештините на дипломатот. Тој треба да биде преговарач со широк опсег на контакти благодарение на што може да создаде работна атмосфера што ќе го води решението напред. Значи најважни се човечките можности, а не стратегиите или плановите на министерствата за надворешни работи. Во текот на преговорите голем акцент се става на мислењето и ставот на амбасадорот кој често се доживува како олицетворение на самата држава. Сè уште е вообичаено некои дипломати да бидат повеќе слушани од оние чии држави имаат помала моќ или не се суперсили. Накратко меѓу сите официјално еднакви има уште неколку еднакви.

²³ MELISSEN, J.(1999) *Innovation in diplomatic practice*. McMillan Press.

Глобалните трендови и јавниот дискурс дипломатите ги земаат предвид. Тие мора да дејствуваат пасивно доколку сакаат да дадат информации и совети во процесот на донесување политички одлуки. Така новите цели на дипломатијата вклучуваат ефективно управување со дипломатските односи.²⁴ Дипломатите потоа стануваат координатори и менаџери во преговорите, а не оние кои ја анализираат ситуацијата. На дипломатите им е дадена улога не само на менаџер туку и на врска помеѓу домашните и меѓународните врски. Нивната улога не опаѓа туку постојано се прилагодува на промените во светот. Тие стануваат посредници кои ја балансираат меѓународната политика меѓу двете држави и недржавните актери.

Одлуките ги носат сите актери, иако дипломатите првенствено ги претставуваат државите и нивните влади. Дипломатијата во основа зависи од односите меѓу владата и бизнисот и од владините и непрофитните организации. Меѓу дипломатијата на државните актери и таканаречената дипломатија на недржавните актери која почнува да се формира со цел да ги заштити нејзините интереси може да дојде до взаемно корисен коегзистенција. Накратко дипломатијата ги прошири своите хоризонти на соработка, комуникација и интеракција.

По завршувањето на Студената војна меѓународната комуникација се претвори во мултилатерална дипломатија која се карактеризира со висока комплексност на конференции зголемување на темата на преговорите и други актери како што се експерти, граѓански групи и невладини организации. Меѓузависноста глобализацијата и сложеноста на светот се манифестираа во важноста на одговорноста проширувањето на концептите и создавањето на мултилатерална дипломатија. Мултилатералната дипломатија во моментот е суштинска алатка за меѓународните односи.

Улогата на дипломатот како координатор посредник и преговарач станува поважна отколку во 20 век. Поголема специјализација е очигледна за дипломатите од 21 век, бидејќи сложеноста на светот ги надминува нивните капацитети. Истовремено поголемата конкурентност ја нагласува ефикасноста на нивното вработување. Накратко дипломатите го загубија својот доминантен монопол на преговорите меѓу државите, но самата дипломатија останува многу важен дел од преговарачкиот процес меѓу државите. Ова се должи на нормите, правилата и границите што ги регулираат преговорите и ја регулираат државната комуникација и активности .

²⁴ PIGMAN, G. (2010) *Contemporary diplomacy: representation and communication in a globalized world*. Cambridge: Polity.

Накратко дипломатијата се развива заедно со променливиот свет и одговара на нејзините моментални потреби. Поради трансформацијата на светот надворешните работи се координирани од дипломати наместо да се одредуваат. Дипломатијата може да се дефинира како метод на имплементација и комплексна алатка за справување со меѓународните работи, а не како причина за мир или војна.

Накратко денес постојат три форми на дипломатија - мултилатерална, биполарна и полилатерална.²⁵ Ова поставува поголеми барања за дипломатите од 21 век, бидејќи тој треба да биде способен да дејствува во сите форми на дипломатија кои се потребни денес за да функционира самата дипломатија. Дипломатска практика во принцип значи застапеност на голем број актери побрза комуникација и употреба на нови технологии и конечно во преговорите мора да се води сметка не само за бројот туку и за различноста на субјектите на меѓународната заедница.

Заклучок

Во меѓународните односи мултилатералната дипломатија служи како алатка за соработка, консензус, отвореност и транспарентност, дејствување и интеракција во меѓусебно поврзан и глобализиран свет, алатка за создавање стандарди во сложени и меѓународни преговори, алатка за манипулирање со моќните држави и конечно како алатка која е склона кон конфликти и политичко опкружување. Слабоста на доброто владеење односно недостатокот на меѓусебна поврзаност и меѓусебна условеност на концептот може да се надмине токму благодарение на употребата на мултилатералната дипломатија. Тој не поставува никакви барања за хиерархизација туку напротив може да биде ефективно средство за решавање на сложени прашања во сложено опкружување и во однос на новите актери. Доброто владеење одредува како треба да се практикува моќта а мултилатералната дипломатија може да стане инструмент. Алатките на мултилатералната дипломатија во голема мера се преклопуваат со принципите на добро владеење. Дефинирањето на основните принципи на доброто владеење како што се транспарентност, учество, владеење на правото, отчетност, отчетност, комуникација и одговор на стимули, градење консензус, чесност и вклученост, ефикасност и ефективност води кон усогласување со мултилатерализмот, дипломатијата.

²⁵ MULDOON, J., FAGOT AVIEL, J. REITANO, R., SULLIVAN, E. (2011) *The new dynamics of multilateralism. Diplomacy, International Organization and Global Governance*. Westview Press.

Мултилатералниот принцип на неделивост кој ја нагласува соработката, одговорноста и единството, е тесно поврзан со белезите на доброто владеење. Понатаму принципот на општо однесување кој ја нагласува усогласеноста со стандардите е многу тесно поврзан со доброто владеење. Еве јасна врска со владеењето на правото типично за добро владеење. Конечно принципот на проширен реципроцитет кој во принцип води до очекувања за долгорочни придобивки за компанијата е поврзан со стремежот кон добро владеење заради ефикасност и ефективност.

Меѓузависноста и глобализацијата, мултиполарноста, отвореноста, технолошкиот развој и промените во дипломатијата генерално водат кон потребата за соработка. Во моментов практиките на мултилатерализам се тие што станаа вообичаен начин на управување со глобалните работи. Во принцип мултилатералната дипломатија се појави како најдобро средство за управување со сложеноста на светот.

Во исто време мултилатералната дипломатија може да биде соодветна алатка за промовирање на целите на доброто владеење. Мултилатералната дипломатија има речиси идентични принципи на доброто владеење. Покрај тоа тие во принцип се поврзани со потенцијална поддршка за демократијата. Многу е малку веројатно дека ќе има недемократска држава која ќе управува со својата земја според принципите на добро владеење преку мултилатерална демократија.

Конкретен пример за употреба на мултилатералната дипломатија како средство за промовирање на добро владеење се меѓународните владини организации. Мултилатералната дипломатија овде очигледно влијае и на меѓународните и на националните аранжмани. Меѓународните организации и многу национални институции го доживуваат доброто владеење како неутрален превентивен и ефективен начин за постигнување економски и политички развој на државата.

Развојот на државата не е секогаш поврзан со желбата на општеството за правда. Ниту мултилатералната дипломатија ниту доброто владеење не можат да обезбедат правично функционирање на државата и меѓународните односи. Високите очекувања и од мултилатералната дипломатија и од концептот на добро владеење можеби нема да бидат целосно исполнети во иднина. Пред се е прашање дали принципите на добро владеење ќе се применуваат за сите актери во меѓународните односи.

Сепак новиот тренд на дипломатијата - доброто владеење - има огромен потенцијал за идното управување со меѓународните односи. Принципите на добро владеење можат да станат универзални принципи на владеење што би имало позитивни последици за националната и меѓународната заедница.

Користена литература

1. BARSTON, R P.(2006) *Modern diplomacy*. Harlow: Pearson Longman.
2. COOPER, A. HOCKING, B. MALEY, W. (2008) *Global governance and diplomacy: worlds apart?* New York : Palgrave Macmillan.
3. CRABB, C. (1968) *Nations in a multipolar world*. New York : Harper & Row.
4. KEGLEY CH., JR., RAYMOND G. (1994) *A multipolar peace? Great-power politics in the twenty-first century*. New York: St. Martin's Press.
5. KHANA, P. (2011) *How to run the world. Charting a course to the next renaissance*. Random House: New York.
6. LEGUEY-FEILLEUX, (2009) Jean-Robert. *The Dynamics of diplomacy*. Boulder: Lynne Rienner.
7. MELISSEN, J.(1999) *Innovation in diplomatic practice*. McMillan Press.
8. MULDOON, J., FAGOT AVIEL, J. REITANO, R., SULLIVAN, E. (2011) *The new dynamics of multilateralism. Diplomacy, International Organization and Global Governance*. Westview Press.
9. PIGMAN, G. (2010) *Contemporary diplomacy: representation and communication in a globalized world*. Cambridge: Polity.
10. SANER, R., YIU, L.: *International Economic Diplomacy: Mutations in Post-modern Times*. Netherlands Institute of International Relations "Clingendael." Str. 3-5.
Достапно на:
http://www.clingendael.nl/publications/2003/20030100_cli_paper_dip_issue84.pdf
11. SUCHARIPA, E. (2002). *21st Century Diplomacy. The Future of Diplomacy Discussion Papers*. Diplomatic Academy of Vienna, Austria.